

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Το ανά κείρας Λεξικό όρων του Νέστορα Μπαμίδη, διευθυντή των ΓΑΚ-Ιστορικού Αρχείου Μακεδονίας, αποτελεί ένα σταθμό στην εξέλιξη της Αρχειονομίας στη χώρα μας. Και όχι μόνο στη χώρα μας, αφού μέσα από αυτό το Λεξικό η ελληνική αρχειονομική ορολογία γίνεται γνωστή αντιστοιχούμενη με τις άλλες καθιερωμένες ξένες ορολογίες.

Για να εκτιμήσει κανείς τη σημασία του Λεξικού πρέπει να ανατρέξει στην καθιέρωση της ίδιας της έννοιας της αρχειονομίας που ως τη δεκαετία του 1990 απουσίαζε, περίπου, από τη γλώσσα μας και από τα κυριότερα λεξικά της. Σε ορισμένα από αυτά απουσιάζει ακόμα. Ούτε λόγος για πιο εξειδικευμένες έννοιες που αφορούσαν τη διαχείριση της αρχαιακής παραγωγής σε όλα τα στάδιά της: από τη δημιουργία του τεκμηρίου και τη συγκρότηση του φακέλου έως την οριστική φύλαξή τους, περνώντας συχνά από πολλές ενδιάμεσες περιπέτειες. Όχι πως η ελληνική γλώσσα και όσοι ελληνοφώνοι είχαν ενσκήψει σε αρχαιακά τεκμήρια δεν διέθεταν πολλές λέξεις και συχνά ευφάνταστες για να μιλήσουν για τα αρχεία. Έλειπαν όμως οι καθιερωμένες λέξεις, οι συγκεκριμένες σημασίες που καθιερώνουν έννοιες, με αποτέλεσμα το αρχαιακό λεξιλόγιο να παρουσιάζει μια τέτοια πολυμορφία που το καθιστούσε αναποτελεσματικό και δυσλειτουργικό. Άλλωστε η πολυμορφία του δεν έχει ακόμα εντελώς εκλείψει.

Χρειάστηκε να γίνουν πολλές προσπάθειες, άλλοτε συντεταγμένα και άλλοτε σχεδόν τυχαία, ώστε η ελληνική γλώσσα να αρχίσει να διαμορφώνει τη σύγχρονη αρχαιακή της ορολογία. Και τούτο σήμαινε ότι έπρεπε να διαθέτει εκείνες τις λέξεις που όχι μόνο απέδιδαν τις ελληνικές αρχαιακές πραγματικότητες –πολλές και διαφορετικές συνήθως από αυτές των άλλων χωρών– αλλά έπρεπε αυτές οι λέξεις να αντιστοιχούν και στη διεθνή αρχαιακή ορολογία αφού η επιστήμη της Αρχειονομίας εξελισσόταν δυναμικά μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο με τη ώθηση του Διεθνούς Συμβουλίου των Αρχείων (ΔΣΑ), οργανισμού υπό την αιγίδα της Ουνέσκο. Ο σχεδόν εμπειρικός χαρακτήρας της Αρχειονομίας που είχε διαμορφωθεί προπολεμικά και ακολουθούσε σε κάθε χώρα μια εθνική διαδρομή –πολλοί λίγοι αρχαιακοί όροι και αρχαιακές πρακτικές είχαν αυτήν την περίοδο καθολική ή διεθνή ισχύ– έγινε τη μεταπολεμική περίοδο αντικείμενο αφαιρετικού στοχασμού ο οποίος αποτυπώθηκε σε πολλά Διεθνή Συνέδρια και «Στρογγυλές Τράπεζες» του ΔΣΑ καθώς και σε πολλά εγχειρίδια και πραγματείες, ώστε η Αρχειονομία από μέθοδος και συγκεκριμένη πρακτική να μετατραπεί σε επιστήμη. Και άρα σε γνωστικό κλάδο που διαθέτει ίδιες έννοιες. Ό, τι έως τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν π.χ. αγγλική, αμερικανική, γαλλική, ιταλική ή ολλανδική αρχειονομική πρακτική μεταμορφώθηκε, χωρίς πάντα να χάσει την ιδιοπροσωπία της σε Αρχειονομία, μια επιστήμη που σήμερα διαθέτει τις διεθνώς αποδεκτές βασικές της έννοιες.

Η ελληνική εμπειρία όφειλε να προσαρμοστεί σ' αυτήν την μεταμόρφωση του κλάδου από εμπειρία σε επιστήμη. Ας θυμίσουμε, αν και αυτό αποτελεί τη διαπραγμάτευση ενός άλλου θέματος, ότι η Αρχειονομία στην Ελλάδα και η καθυστερημένη ανάπτυξή της επηρεάστηκε τόσο από τη χρόνια δυσλειτουργία των Γενικών Αρχείων του Κράτους που δεν επέτρεπε μια ομοιογενή αντιμετώπιση της λειτουργίας των αρχείων, όσο και από την μη αυτόνομη ανάπτυξή της ως ξεχωριστού γνωστικού πεδίου. Συνήθως, αν όχι πάντα, υποτασσόταν στην παλαιογραφία, στην ιστορία ή ακόμα και στη φιλολογία που η καθημία τους της επεφύλασσε μια ειδική αντιμετώπιση και της εφάρμοζε τις δικές της ανάγκες, προσαρμόζοντάς την στις δικές της έννοιες με αποτέλεσμα να της αφαιρεί το συνολικό που τη χαρακτηρίζει ως επιστήμη. Ακόμα και καμιά φορά η Αρχειονομία ταυτιζόταν ή ταυτίζεται με την ιστορία των Αρχείων. Ας προσθέσουμε σε αυτά τα προβλήματα, για την ελληνική περίπτωση, την υπερβολική ανάπτυξη των ιδιωτικών ή ονοειή ιδιωτικών συλλογών αρχείων που συχνά συντηρούν μόνο απομονωμένα τεκμήρια ή ακόμα και λείψανα αρχείων με αποτέλεσμα, και συχνά μάλιστα, τα ελληνικά Αρχεία να μοιάζουν περισσότερο με μουσειακές συλλογές παρά με αρχεία. Μεγάλα αρχαιακά ζητήματα όπως π.χ. το δικαίωμα πρόσβασης ή του τρόπου περιγραφής τους, της αρχαιακής δεοντολογίας έβρισκαν, έτσι, ξεχωριστές λύσεις ανάλογα με τον φορέα της διατήρησής τους.

Από την άλλη μεριά, η πραγματική βούληση για τη βελτίωση της αρχαιακής πραγματικότητας της χώρας, από τη δεκαετία του 1980, οδήγησε σε βήματα που υπήρξαν εξόχως θετικά. Οι αρχειονόμοι διαφορετικών φορέων, ανεξαρτήτως βασικής παιδείας, άρχισαν να συγκλίνουν ως προς τις πρακτικές τους με αποτέλεσμα να ομογενοποιηθούν πολλές μέθοδοι σε σημείο που σήμερα ένας αρχειονόμος των ιστορικών αρχείων της Εθνικής Τράπεζας π.χ., να μην αισθάνεται ανοίκεια με τις μεθόδους που χρησιμοποιούνται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους. Ένα ευρητήριο συντεταγμένο από έναν αρχειονόμο του ΕΛΙΑ να μην διαφέρει ως προς τη δομή του και την ουσία του από ένα ευρητήριο που συντάσσεται στα αρχεία του Μουσείου Μπενάκη ή σε μια περιφερειακή υπηρεσία των ΓΑΚ. Δύο παράγοντες συνετέλεσαν σε αυτή τη σύγκλιση. Η μετάφραση στα ελληνικά, του Διεθνούς Προτύπου Αρχαιακής Περιγραφής (ΔΙΠΑΠ) όσο και η ίδρυση της Ελληνικής Αρχαιακής Εταιρείας η οποία για πολλά χρόνια έφερε κοντά αρχειονόμους από διαφορετικά ιδρύματα και τους έθε-

σε κοινά προβλήματα. Ο Κώδικας Αρχαιακής Δεοντολογίας που προέκυψε αποτελεί ένα από παράδειγμα. Σε αυτά πρέπει να προσθέσουμε και την εμφάνιση στην ελληνική γλώσσα, τη δεκαετία του 1990, των πρώτων εγχειριδίων αρχειονομίας, ενός μεταφρασμένου και ενός γραμμένου κατευθείαν στα ελληνικά.

Η ψήφιση του Νόμου περί Γενικών Αρχείων του Κράτους (Ν. 1946/91) συνετέλεσε τόσο στην ενοποίηση των επί μέρους πρακτικών των κρατικών αρχαιακών υπηρεσιών που έως τότε ήταν διασπασμένες ή ανύπαρκτες όσο και στην τυποποίηση των εργαλείων έρευνας και των αρχαιακών πρακτικών για τις διάφορες αρχαιακές λειτουργίες. Επιπλέον, πολύ συγκεκριμένες εγκύκλιοι καθόρισαν για τα ΓΑΚ ορισμένες πρακτικές πρόσκτησης, εκκαθάρισης, εισαγωγής, ταξινόμησης και ευρετηρίασης των αρχείων ώστε να συντελεστεί μια πρώτη εθνική μέθοδος αρχαιακής πρακτικής. Ο Νόμος όρισε επιπλέον ένα θεωρητικό πλαίσιο κατανόησης των αρχείων ώστε να διευκολύνεται η συνύπαρξη διαφορετικών φορέων φύλαξης αμβλύνοντας παράλληλα τα προβλήματα ιδιοκτησίας και κατοχής αρχαιακών συλλογών. Το σύνολο των παραπάνω οδήγησε στην αποσαφήνιση πολλών αρχαιακών όρων αλλά και στην ιδιαιτερότητα της επιστήμης της Αρχειονομίας απομακρύνοντάς την, κατά το δυνατόν, από τον εμπειρισμό. Η Αρχειονομία εκτός του κανονιστικού πλαισίου που της καθόριζε έστω και μερικώς ο Νόμος περί Γενικών Αρχείων του Κράτους, αποκτούσε και ένα επίσημο θεωρητικό πλαίσιο το οποίο απάρτιζαν πολλές έννοιες.

Ακολούθησε η ίδρυση του Τμήματος Αρχειονομίας και Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου, ενώ έχουν εισαχθεί μαθήματα αρχειονομίας και στα ΤΕΙ Βιβλιοθηκονομίας, έτσι ώστε οι αρχαιακές υπηρεσίες να μπορούν να αντλήσουν επιπλέον εξειδικευμένα στελέχη χωρίς σε καμία περίπτωση να λησμονούμε την συνεισφορά των αρχειονόμων που προέρχονται από τις πιο παραδοσιακές σπουδές της ιστορίας ή, σπανιότερα, της νομικής, και οι οποίοι έλαβαν ή λαμβάνουν την αρχειονομική τους εκπαίδευση μέσα στις αρχαιακές υπηρεσίες. Αυτοί έχουν κερδίσει ή κερδίζουν σε πραγματική εμπειρία ό, τι οι άλλοι προσκομίζουν μόνο θεωρητικά.

Η εισαγωγή και η έκρηξη της πληροφορικής μετά το 1990 αποτελεί την άλλη μεταμόρφωση, αν όχι μετουσίωση, της Αρχειονομίας. Στην Ελλάδα, το 1989 δεν υπήρχε ίσως ούτε ένας υπολογιστής στις αρχαιακές υπηρεσίες. Σήμερα, το 2010, η Ελλάδα διαθέτει ένα από τα πιο πλούσια ψηφιοποιημένα αρχαιακά τοπία στην Ευρώπη τόσο για τις κρατικές αρχαιακές υπηρεσίες όσο και για πολλές ιδιωτικές αρχαιακές συλλογές. Η πληροφορική είναι μάλιστα από τα κύρια μαθήματα του Τμήματος Αρχειονομίας και Βιβλιοθηκονομίας. Η μεταμόρφωση αυτή, όπως είναι φυσικό, συνοδεύτηκε και από μια έκρηξη της εξειδικευμένης αρχαιακής ορολογίας όπως και εξειδικευμένων εργαλείων αρχαιακής διαχείρισης χωρίς τα οποία η Αρχειονομία είναι σήμερα αδύνατη.

Η επιτάχυνση των αρχειονομικών εξελίξεων στο εξωτερικό, με ιδιαίτερη μάλιστα έμφαση στην αρχειονομική ορολογία και στην επιστήμη της τεκμηρίωσης, μεταμόρφωσαν επίσης την αρχαιακή επιστήμη αλλά και τις αρχαιακές πολιτικές. Ευρωπαϊκή πολιτική αρχείων, ομογενοποίηση αρχαιακών διαδικασιών, κοινή διεθνής και ευρωπαϊκή ορολογία, καθιστούσαν επιτακτική την στοίχιση, σε επίπεδο ορολογίας τουλάχιστον, και της ελληνικής εμπειρίας. Μια ματιά στη βιβλιογραφία του Λεξικού του Νέστορα Μπαμίδη δείχνει πόσα έχουν πραγματοποιηθεί τα τελευταία χρόνια τόσο στην διεθνή αρχαιακή κοινότητα όσο και στις εθνικές πρακτικές σε αυτούς τους κλάδους.

Ο Νέστορας Μπαμίδης ήταν από τους καλύτερα τοποθετημένους να καταγράψει, μέσω του Λεξικού των αρχειονομικών όρων, αυτές τις παραπάνω εξελίξεις. Στέλεχος των Γενικών Αρχείων του Κράτους από το 1989, υπηρέτησε σε παραπάνω από μια αρχαιακές υπηρεσίες. Παρακολούθησε από κοντά όλες τις εξελίξεις της υπηρεσίας, όπως τη νομοθετική της μεταβολή, τις κτηριακές της περιπέτειες και την ευρωπαϊκή της διάσταση – υπήρξε μέλος της ευρωπαϊκής επιτροπής εμπειρογνομώνων – αλλά και την εισαγωγή της πληροφορικής, τη διοργάνωση Διεθνών και εθνικών συνεδρίων, τα σεμινάρια επιμόρφωσης, τις εκδόσεις. Υπήρξε ο υπεύθυνος έργου του μεγαλύτερου συγχρηματοδοτούμενου προγράμματος ψηφιοποίησης της κρατικής αρχαιακής υπηρεσίας που ολοκληρώθηκε μέχρι σήμερα, υπό την επωνυμία *Αρχειομνήμων*. Ενεργό μέλος, επίσης, της Ελληνικής Αρχαιακής Εταιρείας από το 1990, συμμετείχε σε πολλές επιτροπές της, υπήρξε επί σειρά ετών μέλος του Διοικητικού της Συμβουλίου και σήμερα Πρόεδρος της.

Το Λεξικό του αποτελεί με τον τρόπο του ένα πραγματικό εγχειρίδιο Αρχειονομίας αφού αποσαφηνίζει όλους εκείνους τους λειτουργικούς όρους χωρίς τους οποίους η Αρχειονομία είναι ασύλληπτη και αδύνατη. Προστίθεται, έτσι, στην ελληνική αρχειονομική επιστήμη ένα νέο και πρωτότυπο έργο που μας εμπλουτίζει υποδεικνύοντας ταυτόχρονα και μια αυστηρότερη πειθαρχία στις σχετικές πρακτικές.

N. E. Καραπιδάκης